

WILHELM SCHMIDT'TE AVCI-TOPLAYICILARIN TEK TANRICILIĞI

İbrahim Hakkı KAYNAK*

ÖZET

P.Wilhelm Schmidt, etnolojinin esas görevinin, insanlığın başlangıcına yaklaşmak ve insanlığın en eski dinini de keşfetmek olduğu düşüncesini sürdürürken etnoloji bilimine de bir görev yüklemektedir. Çünkü Schmidt'e göre etnoloji insanlığın maddi kültür öğelerinin yanında, dini öğeleri de incelemelidir. Etnoloji içerisinde kültür tarihi ekolü, insanlığın en eski kültür aşamasının avcı-toplayıcılar olduğunu bulmuştur. Bu avcı-toplayıcı kültürler aynı zamanda Schmidt'e göre, insanlığın en eski dinini temsil edebileceğini kabul etmektedir. Schmidt, dünyanın dört bir tarafına yayılmış olan bu kültürlerde dini benzer öğeleri geniş bir analizden sonra ortaya koymuştur. Bu ilkel kültürlerdeki temel ortak özellik yüce varlık inancının hakim olmasıdır. Bu Yüce Varlık yaratıcıdır. Ama aynı zamanda ahlaki kanunlar koyan ve bu kanunlara insanların uymasını isteyen bir yüce varlıktır. Bu insanlar Yüce Varlık'a dua,kurban ve seremonilerle yaklaşmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Yüce varlık, avcı-toplayıcılar, nedensel düşünce ve Tanrının insanlara ilk vahyi.

ABSTRACT

The actual duty of ethnology is to approach the oldest religion and the beginning of humanity as much as possible and to discover the origin of it says W.Schmidt. For this reason, he has spent most of his time and researches on getting to know the religions of those who lived a country and hunter-collector life before the reading and writing period.

He has always thought that the most primitive people are the oldest people. For this reason, the research of the religion of the peoples and the solution of the start-point of the religion is very important.

There were some variations in the beliefs of those whom he had noticed as primitive hunter-collectors about one God. After a serious analysis, he has presented the one God belief of the primitives by putting the similar properties together. The one God understanding of him in the primitives contains the accepting of one God who gives the moral values.

According to Schmidt, there is a kernel culture from which the world cultures develop and fertile. The origin of this kernel culture is Asia. In the primitive tribes, the supreme-being is characterised with four formation values positively:

1. The supreme –being is endless, knows everything, owns the good, is a moral existence and is the controller of everything.

---

* Dr.

Zehra AYŞE

2. He is an existence who with the people and educated them at the beginning.
3. He is creator.
4. He wants the human-beings to have moral values.

In the primitive societies that Schmidt has studied, the people have relations with the supreme-being in three ways: Pray, sacrifice and religious ceremonies.

The study of W.Schmidt is built on ethnologic, mythologic and causative thinking and first message of God.

Keywords: Primitive monotheism, hunter-collector, supreme-being, causative thinking, the first message of God.

Giriş

Wilhelm Schmidt (1868-1954), etnolojinin esas görev ve amacının, insanlığın var olma geldiği tarihin başlangıcına ve onun sahip olduğu en eski dine olabildiğince yaklaşmak ve böylece ilk dinin başlangıç ve kaynağını keşfetmek olduğunu söylemektedir¹. Bunun için Schmidt, zamanının ve çalışmasının büyük bir kısmını okuma yazma öncesi insanların ve özellikle avcı-toplayıcılar ve kır hayatı yaşayanların dinlerini tanımlamaya ve analiz etmeye ayırmıştır².

Schmidt'in çalışması süresince şöyle bir metot takip ettiği görülmektedir : "O ilkel kültüre ait olan toplayıcılık ve avcılığı kendine meslek edinen (ekonomi düzeyleri bu kadardır) insanları insanlık tarihinin en eski insanları olarak kabul etmektedir. Schmidt için insanların dininin araştırılması ve başlangıç probleminin çözümü önem arz etmektedir³. Bu insanların, insan oğlunun kültürel başlangıcına en yakın olarak düşünülen gelişimin ilkel safhalarında kaldığı ve dönemin özelliklerinin bir çoğunu elinde bulundurduğu farz edilmektedir⁴. O, dinin başlangıcının en eski ilkel insanlarda bulunabileceğini düşünmüştür. Onun etnolojik olarak tespit ettiği ilkel avcı-toplayıcıların bir tanrı hakkında farklı inançları ve inançlarının yoğunluk derecesinde de farklılıkları vardı. O, ilkeldeki detayların düzgün bir şekilde analizini yaptıktan sonra

---

¹ Henryk Zimon, "Wilhelm Schmidt's Theory of Primitive Monotheism and its Critique the Vienna School of Ethnology", *Anthropos*, 81, Freiburg, 1986, s.246.

² a.g.d., s.246.

³ Henryk Zimon, *Monoteizm pierwotny, Wilhelma Schmidta teoria i jej krytyka w wiedenskiej szkole etnologicznej*, Lublin, 2001, s.77.

⁴ Henry Zimon, *Wilhelm Schmidt's Theory of Primitive Monotheism and its Critique within the Vienna School of Ethnology, Anthropos*, 81, Freiburg, 1986, s.247.

Wilhelm Schmidt'te Avcı-Toplayıcıların Tek Tanrıcılığı

benzer öğeleri alarak ilkelerin dinini ortaya koymuştur⁵. Bu öğeler ciddi manada farklı ilkel kültürleri birbirinden ayıran geniş mesafeler arasında bile köprü kurulmasına yardım etmektedir⁶". Schmidt'in dinin menşesini arama çalışmaları hem maddi kültür(sosyal yapı, coğradi konumları, evlilik ve aile, kullanılan araçlar v.b) hem de dini öğelerini (Yüce Varlık inancı, onun sıfat ve özellikleri, dua, kurban ve zeramoniler) içermektedir.

Schmidt'in ilkelerdeki Tek Tanrılı dininden şu anlaşılmaktadır: "Tek Tanrılı din, ahlaki kuralları koyan sadece bir Tanrının kabulünü ve ona inanmayı içermektedir⁷". Bu tek Tanrının kabulü ve ona inanma ilkel insanda, fenomonolojik açıdan dua, kurban, zeramonilerle kendini göstermektedir.

Schmidt, ilkel kültürlerde Yüce Varlık'ın yayılmasını, yine ilkel kültürlerin birbiriyle etnolojik olarak tarihsel bağını mukayese ederek ortaya koyduktan sonra en ilkel kültürlerdeki Yüce Varlık'ın yayılmasını da daha sonraki kültür çevreleri ile mukayese ederek ilkel kültürün bütün halk gruplarında, bu Yüce Varlık her yerde aynı derecede olmasa da var olduğunu söylemektedir⁸. Yukarıda da zikredildiği gibi Schmidt'in ilkel halkları "dinin menşesine relatif olarak en yakın olanlardır. Çünkü onlar, daha sonraki gelişim aşamasına katılmadıklarından dinin menşesine en yakındırlar⁹.

Yine bu kültürlerin dinleri de Schmidt'e göre "gelişme kaydetmediler ve hareketsiz kaldılar¹⁰. Schmidt, etnolojik olarak ulaşabildiğimiz ilkel halkları en eski kültürler olarak ve aynı zamanda ulaşılabilen en eski insanlık soyu olarak düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır¹¹. Dolayısıyla buradan itibaren de" İlkel halklar olarak kabul edilen halklar arasından da dinin en eski şeklinin gözükeceği ¹²" fikrini bize vermektedir. Schmidt'in ilkel kültür halklarının dininin tesbiti şu mantıki gerekçelere dayanmaktadır: "İnsanlığın menşesi olarak birlikteliğini bir defaya mahsus kabul edersek, görülür ki, şimdi ilk basamakta bulunan ilkeler, gelişimin uzun bir zamanını ortaya koyar ki, bu gelişim başlangıçtan itibaren vardı ve bir birinden ayrılan kültürler arasından günümüze geçip gelmiştir. İşte bu süreç içerisinde dinde değişmeler meydana gelmiştir. Şimdi mevcut ilkel kültürlerin din biçimleri içinde dinin ilk biçiminin kolayca bulunamayacağından eminiz. Yine de biz ilkel dinleri ortak çalışarak ve buradan çıkan sonuçların canlı bir sentezini yaparak, bu dine bir adım daha yaklaştığımız düşüncesindeyim¹³ . Schmidt, buna rağmen şu görüşünü devam ettirmiştir :

⁵ a.g.d.,s.247

⁶ a.g.d.,s.249.

⁷a.g.d.,s.247

⁸ Wilhelm Schmidt,Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte,Münster,1930.,s.248.

⁹ a.g.e.s.248.

¹⁰ a.g.e.,s.248

¹¹ Wilhelm Schmidt,Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte,Münster,1930.,s.247.

¹² a.g.e.,s.247.

¹³ a.g.e.,s.248.

Daha sonraki dinler henüz başlangıçtan beri az veya çok korunmuş olan ve daha sonraki zamanlardan kaynaklanmayan öğeleri korumuşlardır¹⁴. Burada bir çelişki varmış gibi görünüyor olabilir. Ancak Schmidt, çalışmalarında bugün hala mevcut olan avcı-toplayıcıları kendisine baz almıştır. Schmidt, çeşitli bölgelerdeki ilkel kültürlerdeki dini araştırdıktan sonra, bu bölgelerde inanç biçimi olarak, bir Yüce Varlık'a inanmayı en baskın bir öğe olarak görmüştür. Bu en eski ilkel insanlardaki Yüce Varlık inancı, özellikleri, onun şekli ve biçimi, ikamet yerini Schmidt bize Yüce Varlık inancının var olduğunun ortak özellikleri olarak sunmaktadırlar.

Schmidt tarafından tasvir edilen en eski ilkel kültürlerde (Pigmeler,Güney-Doğu Avustralyalılar,Kuzey Amerika ilkel kültürleri) Yüce Varlık inancı vardır. Bu kültürler mekan olarak ayrı yerlerde de olsa göçlerden önceki inançlarını beraberinde götürmüşler ve onu korumuşlardır. Schmidt'in etnolojik tarih şeması göz önünde bulundurulduğunda bütün bu halkların inançları aynı dini gelişim seviyesine, yani çok eski büyüün,animizmin ve ata ibadetinin bile olmadığı zamanlara kadar geri gitmektedir. Bütün bu halklarda Tanrı en üstün olarak kabul edilmektedir. Tanrının, en üstün, en iyi , kadir, merhametli olma özelliği bile kanıtları güçlendirmektedir¹⁵. Schmidt, burada mevcut kültür çevresi ve kültür grupları içerisindeki mevcut dinleri birlikte değerlendirildiği zaman iyi bir sentezle ilkel dine daha da yaklaşılabileceğine işaret etmektedir.

İlkel kabilelerde Yüce Varlık, muhteva olarak dört biçimde pozitif olarak karakterize edilmiştir:

1. Yüce varlık, ebedi, kadir, her şeyi bilen, iyilik sahibi, her şeyin hakimi ve ahlaki bir varlıktır..
2. İlk zamanlar insanlarla birlikte ve onları eğiten bir varlıktır.
3. İnsanları ve Dünyayı yaratan bir varlıktır.
4. İnsanların ahlaklı olmasını isteyen, insanlara yasaları bildiren, gözetleyen,öteki dünya ve bu dünyada insanları ödüllendiren ve cezalandıran bir varlıktır¹⁶.

Wilhelm Schmidt, ilkel halklardaki insanların Yüce Varlıkla ilişkisi aşağıdaki biçimde belirlemiştir:

1. İnsanların onun yüce gücünü ve ahlaki yüksekliğini tanınması.

---

¹⁴ a.g.e.,s.248.

¹⁵ Wilhelm Schmidt,Ursprung der Gottesidee,Münster,1929, c.2,s.20.

¹⁶ Wilhelm Schmidt,Ursprung der Gottesidee,Münster ,1935,c.6.s.219

Wilhelm Schmidt'te Avcı-Toplayıcıların Tek Tanrıcılığı

2. Dua etmesi
3. Kurban sunması
4. Dini törenler yapması¹⁷.

Schmidt'in bu tespitinde insanlar Yüce Varlıkla dört şekilde ilişkiye geçebilmektedirler.En eski halk olan pigmeler, Yüce Varlık'ın gücünü tanıyarak ona dua ederek,kurban sunarak ve dini ayinlerle kulluk görevini yapıyorlar. Böylece insanlar, Yüce Varlık'ın yüce gücüne karşı bu şekilde itaat ediyorlar¹⁸

Bütün Pigmeler'de, Yüce Varlık,sadece ahlaken iyi değil aynı zamanda da insanların ahlaklılığı için kanunlar koyandır. O, insanları, her şeyi bilmesi ile gözetlemektedir ve insanların adaleti çiğnemesi halinde sadece bu dünyada değil aynı zamanda da öbür dünyada da cezalandırmaktadır¹⁹. Asya ve Afrika Pigmelerinde, Yüce Varlık,işlenmiş suça göre merhametlidir ve onları af edicidir²⁰.

Bütün Pigmeler kabilelerinde, Dünyayı ve insanları yaratan Yüce Varlık'ın yaratıcı gücüne inanma önemli bir ortak özelliktir²¹.

Buşmanlar ise Güney Afrika'da yaşamaktadırlar. Geçimlerini avcılık ve toplayıcılıktan sağlarlar. Tek eşlilik görülür.Zina yasağı vardır. Yüce Varlık inancı veTek Tanrı inancı egemendir. Yine bu kabilelerde (Merkez Pigmelerde, Yuin'lerde, Güney Austuralya'daki Wiradyuri-Kamilaroi kabilelerinde Yüce Varlık bitkisel ve hayvansal verimliliğin kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Yüce Varlık ile hayvansal ve bitkisel verimlilik arasında ilişki biçimi daha ziyade yoğun bir şekilde tarımsal ana hukukunda ve göçebe baba erkil kültürlerde görülmektedir²². Ana hukukuna dayalı toplum ve göçebe baba erkil toplum Schmidt'in etnolojik kronolojisinde en eski ilkel kültürden sonra gelmektedir. Görüldüğü gibi bu kabilelerde Tanrı –alem münasebetinde Yüce Varlık bitki ve hayvansal verimliliğin artırılmasında yağmuru yağdıran bir güce de sahiptir.

Güney Amerika bölgesinde yaşamakta olan Algonkin grupları, anne soyuna dayanan ve toteme inanan Batı ve Güney'den gelen gruplar tarafından en Kuzey Doğuya itilmiştir. Eski Kaliforniya grupları (Hoka,Penuti,Yuki) dağlar arasına ve kıyıya itilmiştir²³. Yüce Varlığa inanma var olup o, Büyük Ruh olarak karşımıza çıkmaktadır.. Onun adı Giselemukeng'tur. Yaratıcıdır. İnsanlar ona

---

¹⁷ a.g.e. ,s.219.

¹⁸ a.g.e., s.219.

¹⁹ WilhelmSchmidt,Ursprung der Gottesidee,Münster,1933,c.4,s.763.

²⁰ a.g.e.,c.4.,s.755.

²¹ Wilhelm Schmidt,Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte,Münster,1930,s.257.

²² a.g.e.,s.257.

²³ a.g.e.,s.246.

büyük seramonilerde dua ederler ve o, da karşılık olarak insanlara iyilik etmektedir²⁴.

Samoyet'lerde istisnasız bir Yüce Varlık'a inanmaktadırlar. O, Dünyayı ve insanları yaratmıştır. Evrenin hakimi olarak her şeyi yönetmekte ve idare etmektedir. Genellikle o, abstrakt bir kavramdır ve o, gök yüzü ile kaynaşmıştır. O, ruhidir ve görülemez. Şekli bilinmez. O, ilmi ezeli ile insanların ahlaki tutumlarını gözetir. Kendisini tamamen etik bir varlık olarak gösterir²⁵. Bu kabilelerde Yüce Varlık'ın adı Num'dur. Gökte yaşamış ve yaşamaktadır. Gök gürültüsü, yıldırım, yağmur ve kar, rüzgar ve fırtına onun doğrudan vahyidir. İnsanların kaderine karşı nötrdür²⁶.

Ainularda Yüce Varlık, bütün Dünyanın ve diğer yüce varlıkların yaratıcısıdır²⁷.

İlkel kabilelerdeki Yüce Varlık'ı, sıfatları ve insanlarla olan münasebetlerini açıkladıktan sonra şimdi de dünyanın çeşitli bölgelerindeki en eski insanları temsil eden ilkel kabilelerin dini hakkında bilgi vermeye çalışalım.

1. Pigmelerin Dini

Etnolojik en eski ilkel kültüre sahip olan Pigmelerin dini, Yüce Tanrı inancı üzerinedir²⁸. Daha sonraki dinler karşısında genelde tek tanrılı bir özelliği vardır²⁹. Bu dinlerin ana noktası ve temeli tek tanrıdır.³⁰.

Diğer dinler karşısında Pigme dinlerinin genel tek Tanrı karakteri daha belirgin bir özelliktir. Ne Asya Pigmenlerinde ne de Afrika Pigmenlerinde ölü inancı yoktur. Bütün Pigmenlerde ve pigmoitlerde ölüyü doğrudan toprağa defnetme adeti vardır³¹. W. Schmidt'e göre, "Pigmelerde Yüce varlığın bizzat kendisi ebedi ve nedensiz olan bir tanrıdır. Bütün varlıkları yaratmıştır ve onlara görevlerini göstermiştir³². Schmidt'in tespitine göre Pigmenlerde, Manizm özelliklerinden olan ölüye yemek vermek, bir alet ve silahı mezara koymak, cesetle birlikte sevdiği şeylerin mezara konması, ölünün çağırılması³³ gibi özellikler bulunmamaktadır. Bütün bu özellikler, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmış olan Manizmin genel özellikleridir.

²⁴ Wilhelm Schmidt, Ursprung der Gottesidee, Münster, 1929, c.2, s.413.

²⁵ Wilhelm Schmidt, Ursprung der Gottesidee, Münster, 1931, c.3, s.350.

²⁶ a.g.e., c.3, s.346.

²⁷ a.g.e., c.3, s.40.

²⁸ a.g.e., c.2, s.8.

²⁹ a.g.e., c.4, s.728.

³⁰ a.g.e., c.6, s.214.

³¹ a.g.e., c.4, s.722.

³² a.g.e., c.6, s.219.

³³ a.g.e., c.6, s.219.

Wilhelm Schmidt'te Avcı-Toplayıcıların Tek Tanrıcılığı

Pigmelerde, Yüce Varlık, ilk başlangıç zamanlarında insanlarla birlikte büyük bir içtenlik içinde yer yüzünde yaşamıştır. İnsanlara sanatı,ustalığı,toplumsal, ahlaki, dini öğretileri ve soyun kanunlarını koymuştur. Sonra Yüce Varlığa karşı insanların her hangi bir suçundan dolayı o, yer yüzünü terk etmiştir. Şimdi o, gök yüzünde oturmaktadır³⁴.

Asya ve Afrika Pigmelerinde Yüce varlığın sıfatları arasında Yüce varlık adaletlidir. Kanunlarını çiğneyenleri cezalandırır. Onun diğer sıfatları ebedidir,alimdir. İyilik ve yardım severdir ve Kadirdir³⁵.

Bütün Pigmelerde insanları ve dünyayı yaratan Yüce Varlık'ın yaratıcı gücüne iman vardır. Hiçbir yerde totem özelliği olan hayvanlarla ilişkilendirme yoktur³⁶.

Bütün Pigmen kabilelerinde Yüce Varlık sadece kendisi ahlaki değil aynı zamanda da insanların ahlaklı olması için kanunlar koymuş olan bir varlıktır. Alim sıfat ile insanları gözetler, ödüllendirir ve onun adaletinin çiğnenmesi ile insanları hem bu dünyada hem de öbür dünyada cezalandırır. Ancak o, aynı zamanda merhametlidir³⁷.

Yüce Varlık'a tapınma ve onun yüceltilmesi dua, kurban ve seremonilerde kendini göstermektedir³⁸. Hayvansal ve bitkisel besin maddelerinden kurban yapılır³⁹.

Tanıdığımız dinlerin en eski aşamasında ne bir tapınak ne de tanrı resimleri ve ne de dini anlatan maddi nesnelere vardır⁴⁰. Bu ilkel kabilelerde genellikle büyücülüğün, totemizmin ve atalar ibadetinin hiçbir özelliğine rastlanılmamaktadır.

Bu kabilelerde Tanrının ikamet yeri olarak gök yüzü gösterilerek işaretle "orada yukarıda" bir yer göstermektedirler. Daha önceleri insanların yanındaydı ve onlarla beraber yaşıyordu,onlarla konuşuyordu. Günlerden bir gün onların suçundan dolayı ayrılık geldi⁴¹. Onlar Tanrının tekrar geleceğine ve barış, bolluk

---

³⁴ Wilhelm Schmidt,Ursprung der Gottesidee,Münster,1935,c.6,.s.215.

³⁵a.g.e.,c.6,s.216.

³⁶ a.g.e.,c.6,s.216.

³⁷ a.g.e.,c.6,s.217.

³⁸ a.g.e.,c.4,s.771-776.

³⁹ a.g.e.,c.4,s.217.

⁴⁰a.g.e.,c.4,s.226.

⁴¹a.g.e.,c.4,s.39.

Zehra AYŞE

ve mutluluk getireceğine inanmaktadırlar⁴². Onlar, Tanrının ebediliğine ve ölümsüzlüğüne inanmaktadırlar⁴³

Yüce Varlık inancı Pigmen dininde hakim bir şekilde ön plandadır. Yüce varlığın başlıca ismi Kmvum'dur. Diyalektik varyasyonları içinde Mvum, Mvume, Mvuma olarak da telaffuz edilmektedir⁴⁴. Pigmenler, Yüce varlık'ı diğer bütün varlıkların üstünde bir varlık olarak onu en yücelikle nitelendirmektedirler⁴⁵. Onlar Yüce Varlıkla ilgili bir soruya şöyle cevap vermektedirler: " Tanrı önce de var idi, şimdi de vardır ve var olacaktır. Ruhlar yukarıda, insanlar aşağıda ve Tanrı tektir. Tanrı yaşlı (Efendi, Baba)dır⁴⁶. O, her şeyden yüksekte ve her şeyin yöneticisidir. O, insanların atasına bütün bir yurdu sonsuz ormanlarıyla ve bütün zenginliği ile teslim etmiştir⁴⁷.

Gabun-Pigmelerinde Yüce varlığın ebedi oluşunu anlatan bir mitolojide şöyledir:

Ormanda benim gibi ve senin gibi insanlar var mıydı? Hayır. Önce, daha önce ormanda hiç insan yoktu. Peki, başka yerde var mıydı? Hayır. Ve daha önce. Daha önce tek başına Kmvum vardı. Hiçbir kimse olmadan o vardı⁴⁸.

Yüce Varlığın yaratıcı oluşunu anlatan bir mit'te şöyledir:

Ormandaki ağaçları, yediğin meyveleri, avladığın hayvanları, yakaladığın balıkları kim yaptı? Sorusuna şöyle cevap vermektedirler:

Her şeyi yapan Kmvum'dur. Kmvum her şeyi tamamladığında ilk atamıza alın bu size aittir. Onu size veriyorum. Her şey sizin içindir⁴⁹.

Görüldüğü gibi bu mit'ler, P.W.Schmidt'e göre Pigmen kabilelerinde Yüce varlığın hem ebedi oluşunu hem de yaratıcı olduğunu gösteren ortak delillerdir.

Pigme'lerin sosyal yapıları da tek eşlilik vardır. Genç erkek ve kızlar eş seçiminde serbesttirler. Ailede kadını erkekle aynı haklara sahiptir. Kültürün gelişmişliğini gösteren dokumacılık ve çömlekçilik yoktur. Bütün pigmen kabileleri silah ve alet malzemesi olarak odun, kemik ve (kesici)olarak midye kabuğunu kullanmaktadırlar⁵⁰.

⁴² Wilhelm Schmidt, Ursprung der Gottesidee, Münster, 1933, c.4, s.39-40-41.

⁴³ a.g.e., c.4., s.26.

⁴⁴ a.g.e., c.4., s.24.

⁴⁵ a.g.e., c.4., s.26.

⁴⁶ a.g.e., c.4., s.26.

⁴⁷ a.g.e., c.4., s.26.

⁴⁸ a.g.e., c.4., s.26.

⁴⁹ a.g.e., c.4., s.27.

⁵⁰ Wilhelm Schmidt, Ursprung der Gottesidee, Münster, 1931, c.3, s.45.

Wilhelm Schmidt'te Avcı-Toplayıcıların Tek Tanrıcılığı

Aile arasındaki ilişkiler iyidir.Çocuk ve ebeveyn öldürme adeti de mevcut değildir. Kölecilik yoktur⁵¹.

Şimdi de Güney-Doğu Avusturalyalıların dinini incelemeye çalışalım.

2. Güney-Doğu Avustralyalıların Dini

Güney-Doğu Avusturalyalılarda Yüce varlığın tek tanrı karakteri daha sonraki kültürlerin etkisinde (totem kültürünün etkisi ile) yüce varlık ikinci plana düşmüştür. Ancak bu kültürlerde Yüce varlığı karartmaya yetmemiştir. Burada Yüce varlık yüceltilen baba şekline dönmüştür. Soy kurucu baba Yüce varlığın altında yaratılmış olarak ortaya çıkmaktadır⁵²

Yuin-Kurilerde ay mitolojisi ana hukuna dayalı kültürlerden, Wiradyuri-Kamilaroi kabilelerinde totem kültüründen özellikler taşımaktadır. Örneğin Soy kurucu baba "Daramulun" yüce varlık olmuştur⁵³.

Güney-Doğu Avustralyalılar Yüce varlığı" baba" diye adlandırmaktadırlar. Wiradyuriler'de yüce varlık "her şeyin babası" olarak, Yuin-Ngarigo ve Euahlayiler'de "baba ", en eski Yuin gruplarında "bizim babamız olarak anlam kazanmıştır⁵⁴.

Güney-Doğu Avustralyalılarda Tanrı mücessem bir özellik kazanmıştır. İnsanlar mücessem bir varlıktan yana tavır takınıyorlar.Tanrıyı görme taraftarındırlar. Örneğin "Yuin'lerde "Daramulun", Kamilaroi'lerde "Baiaama"kabilelerinde olduğu gibi Yüce varlık görülemediği takdirde onu görülebilir yapan özellikler ortaya çıkmaktadır"⁵⁵.Gök gürültüsü Yüce varlığın kendisi değil ,ancak onda bulunan bir özelliktir. Gök gürültüsü bu kabilelerde Yüce varlığın sesidir.Onunla O, yağmuru çağırır⁵⁶.

Güney-Doğu Avustralya kabilelerinde Yüce Varlık'ın ikamet yeri olarak gök yüzü gösterilmektedir. Bu kültürlerin yüce varlıkları önceleri yer yüzünde insanların yanındaydı. O, hayatın bütün sanatlarını, toplumsal ve dini kanunları onlara öğretmiştir. Sonra da gök yüzüne çıkmıştır. Önce soy kurucusu ebeveynleri yaratmıştır⁵⁷.Yüce varlık ebedidir. Ölmez. O,bütün her şeyin başlangıcında vardı.Her şeyi bilendir. Her yerde hazır ve nazırdır. İnsanların tutumlarını ahlaken denetlemektedir. Yüce varlığın bu özellikleri Kuin

---

⁵¹ a.g.e.,c.3,s.46.

⁵² a.g.e.,c.6.,s.323.

⁵³a.g.e.,c.6,s.316.

⁵⁴ a.g.e.,c.6,,s.324.

⁵⁵ a.g.e.,c.3.s.723.

⁵⁶ WilhelmSchmidt,Ursprung der Gottesidee,Münster,1935,c.6,s.325.

⁵⁷a.g.e.,c.6,s.327.

kabilelerinde çocuklara öğretilmektedir.Bu öğretilerde yukarıda bulunan Yüce Varlık Bundjil insanları gözetlemektedir⁵⁸.

Güney-Doğu Avustralyalılarda Yüce Varlık'ın gücü bütün diğer varlıkların gücünün üstündedir. O,kadirdir. Mümkün olan her şeyi yapar. Dünyanın ve insanların yaratıcısıdır⁵⁹.

Kulinlerde Yüce varlık "bundjil" dir. İnsanların babasıdır.İyilik sahibidir. Kötülük istemez. O,soyun iyilik sahibi kralıdır.İnsanları yaratalıdan beri onlara hayat için lüzumlu olan her şeyi gönderdi ve her şeyi öğretti⁶⁰. Yüce varlığın özellikleri,bu ilkel kültür çevrelerinde tabiat nesnelere dönüşmüştür . Yüce varlığın her bir özelliği her bir tabiat nesnesine atfedilmiştir. Bütün bunların arkasında bir Yüce varlık vardır.

3. Kuzey Kutup Amerika İlkellerinin Dini

İlk etapta W. Schmidt, Kuzey Amerika'da Kuzey Merkez Kaliforniyalıları, Algonkinleri,Ren geyiği avcılığı yapan Eskimoluları, Güney Amerika'da Ateş Ülkesi yerlileri kabilelerinden Yamana, Halakwulup ve Selknam kabilelerini ilkel kültürler olarak addetmektedir⁶¹.Schmidt bunların haricinde diğer bütün kültürleri yüksek toteme dayalı avcı ve ana hukukuna dayalı ziraatçı kültürler olmak üzere kültür çevrelerine ayırmaktadır⁶².

Kutup-Kuzey Amerika ilkel kültürlerini uzunca bir süre Kuzey-doğu Asya'da dağılmadan dinleri ile birlikte birlikteliğini kabul eden Schmidt, şimdiki yerlerine ortak irsi miraslarına da beraberinde getirdiler ve onları korudular. Ancak çok daha sonra önemli kültür öğelerinden bazılarını kolayca kaybettiler⁶³. Schmidt burada yüce Tanrı tasavvurlarının çeşitliliğine rağmen gerek prensip noktasında gerekse detayda kayda değer benzerliklerin olabileceğini kabul etmektedir. Eski halklar çerçevesinde bu benzerlikleri ortaya koymak Schmidt'in ana düşüncesini oluşturmaktadır⁶⁴.

Kuzey-kutup Amerika ilkellerinin hemen hepsinde Yüce varlık isimleri fazla yaygın değildir. Yalnız Yüce varlığın ebediliğini ifade eden " Yaşlı " " Ölümsüz" gibi isim ve sıfatlara sahip Yüce Varlık anlayışları vardır. Yalnız "baba" ve "orda

---

⁵⁸ a.g.e.,c.3,s.663.

⁵⁹ a.g.e.,c.3,s.328.

⁶⁰ a.g.e.,c.3,s.662,679.

⁶¹ Josef Haekel,Prof.Dr. Wilhelm Schmidts Bedeutung für die Religionsgeschichte des vorkolumbischen Amerika,Saeculum,Münih,1956, c.7,s.5.

⁶²Josef Haekel,Prof.Dr. Wilhelm Schmidts Bedeutung für die Religionsgeschichte des vorkolumbischen Amerika,Saeculum,Münih,1956,c.7,s.5

⁶³ Wilhelm Schmidt,Ursprung der Gottesidee,Münster,1935,c.6,s.178.

⁶⁴ Josef Haekel,Prof.Dr. Wilhelm Schmidts Bedeutung für die Religionsgeschichte des vorkolumbischen Amerika,Saeculum,Münih,1956,c.7,s.6.

Wilhelm Schmidt'te Avcı-Toplayıcıların Tek Tanrıcılığı

yukarıda oturan”Yüce varlık olarak telakki ediliyor. Bu kabilelerde Yaratıcı ismi çok yaygındır⁶⁵.

Yüce varlık hemen bütün Kutup-Amerika ilkel kültürlerinde,ışık, aydınlatan,ışığın ta kendisi şeklinde tasavvurlara sahipler. Yüce varlığın ikametgah yeri olarak Gök yüzü gösterilmektedir. En eski kutup ve Kuzey Amerika ilkel kültürlerinde tanrı daha önceleri yer yüzünde insanlarla birlikte yaşadığı,insanları eğittiği ve sonra gök yüzüne çıktığı anlatılmaktadır.Bu Yüce varlığın Gök yüzüne yolculuğu bütün ilkel kültürlerin hemen hepsinde vardır⁶⁶. Bazı gruplarda,Güneş ve ay onun gözüdür⁶⁷ şeklinde somut bir anlayışta vardır. Bu anlayış monoteizmi karartacak şekilde değildir.

Bu kabile dinlerinde de Yüce Varlık'ın sıfatları şu şekildedir : o, ebedi,sonu ve başlangıcı olmayan bir varlıktır. Yaratılmamıştır. Ölümlü olan hiçbir şeye tabi değildir. Tanrı her yerde hazır ve nazırdır. Alimdir. Her şeyi bilendir. Yüce Varlık her şeye kadirdir.Gücü her şeye yeter. Yüce Varlık iyilik sahibidir. Ahlaki kanunlarını çiğneyenleri cezalandırır⁶⁸.

Bu ilkel kültürlerde Tanrı-alem ilişkisinde Yüce Varlık, besinleri yaratıp onları insanlara sunmuştur. Onların Yüce Varlık'ı başlangıçta ölümü istememesine rağmen ahlaki kanunların çiğnenmesinden dolayı ölüm ve hastalıkları ceza olarak göndermiştir. Yüce varlık,dua, kurban ve ayinlerle tebcil ediliyor. Bu ayinlerle ve özellikle gençliğe geçiş törenlerinde Yüce varlık kültü kendini göstermektedir⁶⁹. Yüce varlığın emirleri, Kuzey merkez Kaliforniya ilkel kültürlerinde,Kabile kurucu baba tarafından sözlü olarak takdis merasimlerinde bildirilmektedir⁷⁰. Pıgme kabilelerinde, takdis merasimleri kabilenin gelenekleri ve dinleri çocuklara öğretilmektedir. Kuzey-Batı Maidularında, Tanrının kendisi,insanları eğitmiş ve soy kurucu babanın aracılığı ile insanlar takdisleri yerine getirmişlerdir⁷¹.

Schmidt'e göre bu en eski ilkel kültürlerinin dinlerini burada ortaya koyduktan sonra Yüce Varlık'ın ortak özellikleri şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

1. Bu yüce Tanrı ebedidir.
2. İlmi ezeldir.
3. İnayet sahibidir.

---

⁶⁵Wilhelm Schmidt,Ursprung der Gottesidee,Münster,1935,c.6,s.183.

⁶⁶ a.g.e.,c.6.,s.184.

⁶⁷ a.g.e.,c.6,s.185.

⁶⁸Wilhelm Schmidt,Ursprung der Gottesidee,Münster 1935,c.6, s187.

⁶⁹ a.g.e.,c.6,s.192.

⁷⁰ a.g.e.,c.6,s.474.

⁷¹ a.g.e,c.6,s.475.

Zehra AYŞE

4. Ahlaki bir varlıktır.
5. Mutlak kudret sahibidir.
6. Her şeyin yaratıcısıdır. Yoktan yaratmıştır.
7. Kanun koyucudur.
8. İyileri ödüllendirici ve kötülerini de cezalandırıcıdır.

En eski dinin kaynağı ile ilgili bir durum tespiti daha yapan Schmidt, insanların bu dinin taşıyıcısı oldukları ve bu dini kimden öğrendik sorusuna gelenek vasıtasıyla babalarından, o da onun babasından öğrendik biçiminde cevap alınmıştır⁷². Yine bu dinin inanç ve pratikleri baba tarafından ailede öğretilmektedir⁷³.

Schmidt'in ilkel din incelemesi, bütünüyle olumsuz öğelerden yoksun, ideal ve mükemmel bir din olarak sunulmaktadır. Schmidt'e göre olumsuz öğeler, daha sonradan komşu olan insanların etkisi altında veya iç bozulma süreçleri yüzünden ortaya çıkmıştır. Böylece detaylı karşılaştırmalı analizlerde ve ayrı ayrı sentezleri genellemeye bu olumsuz öğeler atılmıştır⁷⁴.

Schmidt, ilkel tek tanrı inancını temellendirmede etnolojik olarak en eski halkları esas almıştır. Çünkü ona göre ilkel insanlar, insanlığın en eski kültürünü ve dinini korumaktadırlar. İnsan, kültürünün ve dininin hem taşıyıcısı hem de koruyucusudur. Schmidt'te mitoloji de ilkel Tek Tanrı dinini ortaya koymada ikinci bir delil olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü okuma yazma bilmeyen halklar geleneklerini nesilden nesile sözlü gelenek olan mitolojilerden öğrenmişlerdir.

İlahiyatçı ve bir Katolik rahibi olan Schmidt, dinin kaynağını etnolojik en eski insanları ortaya koymakla başlar. Çünkü ona göre etnolojik en eski insanlar, en eski dine de sahiptirler. Bu dini nasıl ve kimden öğrendikleri, bu dinin içeriğini nesilden nesile aktarılan mitolojilerden öğrenmektedirler. Bu da Schmidt'te ilkel dini ortaya koymada ikinci delil olarak görülmektedir. Üçüncü delil ise teolojik delildir. Bu da onda iki aşamada gerçekleşmiştir. Birincisi nedensel düşünce, ikincisi vahiydir.

Schmidt'in ilkel tek tanrılı dini, günümüzde yaşayan avcı-toplayıcı insanların dinin özelliklerinden hareketle inşa edilmiştir. Önce Schmidt, bu çalışmasına insanlığın etnolojik olarak kültür gelişim şemasını ortaya koyarak başlamıştır.

---

⁷² a.g.e.,c.6,s.474.

⁷³ a.g.e.,c.6,s.473.

⁷⁴ Henryk Zimon, Monoteizm pierwotny, Wilhelma Schmidta teoria i jej krytyka w wiedenskiej szkole etnologicznej, Lublin, 2001, s.85.

Wilhelm Schmidt'te Avcı-Toplayıcıların Tek Tanrıcılığı

Onun ortaya koyduğu kültür gelişim şeması evrensel bir tarih yazma anlamına gelmektedir. Çünkü onun bu kültürel gelişim şemasından mevcut bütün insanlık tarihi geçmiştir.

Kaynakça

- Haekel, Joseph, "Prof.Dr. Wilhelm Schmidts Bedeutung für die Religionsgeschichte des vorkolumbischen Amerika", Saeculum, Münih, 1956, c.7
- Schmidt, Wilhelm, Ursprung der Gottesidee, Aschendorfschen Verlagsbuchhandlung, Münster, 1912, c.2 - 6.
- Schmidt, Wilhelm, Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte, Aschendorfschen Verlagsbuchhandlung, Münster, 1930
- Ziimon, Henryk, "Wilhelm Schmidt's Theory of Primitive Monotheism and its Critique within the Vienna School of Ethnology", Anthropos, 81, Freiburg, 1986
- Zimon Henryk., Monoteizm pierwotny, Wilhelma Schmidta teoria i jej krytyka w wiedenskiej szkole etnologicznej, Lublin, 2001